

Svetlana PROCOP

PAȘTELE BLAJINILOR ÎN COMUNITATEA TRADIȚIONALĂ A ROMILOR DIN OR. OTACI (R-NUL OCNIȚA)*

CZU: 392(478)

<https://doi.org/10.52603/rec.2025.38.11>

Rezumat

Paștele Blajinilor în comunitatea tradițională a romilor din or. Otaci (r-nul Ocnița)

În articolul de față este vorba despre tradițiile sărbătorii Paștele Blajinilor în orașul Otaci, situat la nordul Republicii Moldova. În urma desfășurării unei cercetări etnografice de teren (29 aprilie – 2 mai 2025), autorul împărtășește rezultatele observațiilor realizate în ziua sărbătorii. Au fost identificate atât trăsăturile generale ale sărbătorii, cât și particularitățile care o deosebesc de modul de celebrare în orașul Soroca. În rezultatul chestionării realizate în rândul informatorilor, au fost identificate viziunile religioase ale romilor din oraș Otaci, fiind remarcată o diferență de abordare a sărbătoririi Paștilor Blajinilor de către credincioșii ortodocși și cei protestanți. Tradițiile de pomenire ale romilor din orașul Otaci sunt atât de puternice, încât ei continuă să celebreze Paștele Blajinilor chiar și devenind protestanți: se roagă, îngrijesc mormintele, cinstesc memoria strămoșilor, deși, în mod obișnuit, nu merg la cimitir în această sărbătoare. În timpul acestei cercetări de teren a fost înregistrată o legendă biblică, care pentru informatori poartă un sens sacru deosebit și simbolizează un anumit model de comportament. Este vorba despre felul cum un ou obișnuit de găină s-a înroșit în mâinile Mariei Magdalena, care venise în fața împăratului pentru a-i vesti Învierea lui Hristos. Articolul acordă o atenție specială obiceiului de a oferi *pomeni*, care, conform surselor istoriografice prezentate, are diverse interpretări.

Cuvinte-cheie: Paștele Blajinilor, romi, Otaci, credințe, pomana

Резюме

Пасха Блаженных в традиционном сообществе ромов г. Отач (Окницкий р-н)

В настоящей статье речь идет о традициях празднования Пасхи Блаженных в г. Отач, расположенном на севере Республики Молдова. В результате проведения этнографического исследования (29 апреля–02 мая 2025), автор статьи делится результатами наблюдений, осуществленных в день праздника. Выявлены общие характеристики и особенности праздника, отличающие его проведение, например, в г. Сороки. Проведенный опрос информаторов воссоздал картину религиозных представлений ромов города. Отмечен различный подход к празднованию Пасхи Блаженных у представителей православных и протестантов. Поминальные традиции ромов г. Отач настолько сильны, что, даже став протестантами, они продолжают по-своему отмечать Пасху Блаженных: молятся, ухаживают за могилами, чтут память предков, хотя обычно на кладбище в этот праздник не ходят. В результате полевого исследования были запи-

сана библейская легенда, которая для информаторов несет особый сакральный смысл и символизируют некую программу поведения. Речь идет о том, как обыкновенное куриное яйцо покраснело в руках Марии Магдалины, которая пришла к царю, чтобы сообщить о воскресении Христа. В статье особый акцент сделан на обычае *поманы*, который имеет, согласно представленным историографическим источниками, различную трактовку.

Ключевые слова: Пасха Блаженных, ромы, Отач, вероисповедание, помана

Summary

Easter of the Blessed in the Traditional Roma Community of Otaci city (Ocnița District)

This article examines the traditions of celebrating the Easter of the Blessed in Otaci, a town in the northern part of the Republic of Moldova. Based on ethnographic fieldwork conducted between April 29 and May 2, 2025, the author presents findings from observations made on the day of the celebration. Both common characteristics of the holiday and specific features that distinguish it, for example, from the celebration in Soroca, were identified. A survey of informants revealed the religious worldview of the town's Roma community and highlighted differences between Orthodox and Protestant approaches to celebrating the Easter of the Blessed. The Roma of Otaci maintain deeply rooted memorial traditions: even after converting to Protestantism, they continue to observe the holiday in their own way, they pray, tend to graves, and honor the memory of their ancestors, although visiting cemeteries on this holiday is generally not customary. The fieldwork also resulted in the recording of a biblical legend that, for the informants, carries special sacred significance and represents a behavioral model. The legend recounts how an ordinary chicken egg turned red in the hands of Mary Magdalene, who came before the King to announce the Resurrection of Christ. The article pays particular attention to the custom of giving *pomane* (ritual alms), which, according to the historiographical sources cited, is interpreted in various ways.

Key words: Easter of the Blessed, Roma, Otaci, beliefs, ritual alms

Într-o dimineață festivă de primăvară, orașul Otaci părea pustiu. De-a lungul drumului de la autogară spre cimitirul orașenesc, situat pe strada Krestyanskaya, se întindeau de o parte și de alta case de locuit, printre care se ridicau din loc în loc adevărate palate ale romilor înstăriți, remarcându-se prin frumusețea și opulența lor.

Orașul Otaci pare a fi împărțit în două părți, similar celor prezentate în cunoscuta reclamă a ciocolatei Fazer din anii '90 ai sec. XX despre Villariba (Satul de Sus) și Villabajo (Satul de Jos), unde era ilustrată rivalitatea dintre două localități imaginare. O structură asemănătoare este caracteristică și orașului Soroca, împărțit, la rândul său, într-o zonă superioară – „Dealul Țiganilor” – și orașul de jos. Potrivit informatorilor, romii din Otaci locuiesc în tot orașul, însă familiile mai înstărite și-au construit casele „pe deal”, în timp ce romii, cu posibilități materiale mai modeste, au rămas în partea de jos – „dincolo de pod” sau în „cartierul 13”.

Notă istorică. Orașul Otaci (r-nul Ocnița al Republicii Moldova) este situat pe malul drept al Nistrului, chiar la frontieră cu Ucraina. Pe malul opus se află orașul Moghiliiov-Podolsk (Ucraina).

Prin Otaci au trecut din vechime diferite rute comerciale pe care fluxurile de mărfuri se îndreptau din sud spre nord-est. Istoria orașului începe în anul 1419, când aici se afla vama Piatra Vameșului. În anul 1711, Petru I, încheind campania de pe Prut¹, s-a oprit pentru opt zile în preajma localității Otaci, așteptând construirea podului peste Nistru, pe care urma să se retragă armata rusă (Istoria).

„Pe cât s-a reușit a stabili, – se menționează într-unul dintre volumele publicate în anul 2024, – localitatea Otaci apare pentru prima dată cu această denumire pe «Planul acțiunilor militare ale armatelor imperiale ruse și austriece unite la ocuparea Basarabiei. Teatrul de război 1788–1790»” (Историко-этнографические 2024: 59).

Mai târziu, în anul 1816, P. Svinin scrie că târgul Ataki (Otaci) aparținea principilor Cantacuzino, iar poziția lui, la fel ca aceea a Bălților, impunea un control special asupra ordinii: „Ataki se află pe drumul mare dinspre Prut și din regiunea Basarabiei spre Nistru și Hotin, și are un comerț extern important și un aflux de oameni de diferite neamuri. În plus, acest târg este cel mai potrivit pentru trecerea clandestină a mărfurilor peste râu în ambele direcții și pentru trecerea oamenilor, deoarece acolo, adică la Moghilău, se află și carantina” (Свиньин 1867: 287).

Despre Otaci a scris și un alt istoric și etnograf rus, N. Nadejdin, care, călătorind prin Basarabia în 1839, nota: „Ataki este un târg mare, care prosperă datorită evreilor” (Надеждин 1839: 406–407). Epidemia de holeră din 1847 a redus considerabil populația evreiască. În anul 1897 în Ataki locuiau 6970 de persoane, dintre care 4 690 erau evrei (Атаки 1909: ст. 379).

Potrivit lui L. Berg, în anii 1916–1917 în Otaci erau până la 11 mii de locuitori, dintre care 63% erau evrei și 28% – moldoveni (Берг 1918: 230).

Romii din Otaci. Romii din Otaci, după mărturiile informatorilor (I.G.), (G.G.), au apărut după anul 1964. Familiile sărace s-au stabilit în zona „cartierului 13”, iar cele mai înstărite – pe deal. Se consideră că în sectorul „De după pod” locuiesc romii veniți din Rîșcani, Edineț și Soroca după anul 2010. Ei au venit deoarece, în acea perioadă, locuințele în Otaci erau ieftine: o casă putea fi cumpărată cu 2-3 mii de euro, iar un apartament într-un bloc – cu 500 de euro. Se spune că baronul de atunci (poreclit „Cațap”) încerca să adune romii în Otaci pentru a forma o anumită „autonomie țigănească”, însă nu a reușit să-și ducă planul la îndeplinire.

Pe de o parte, romii se mutau mai aproape de frontieră și de vamă pentru a se ocupa de comerț, iar pe de altă parte, încercau să se stabilească mai aproape de rude, formând un fel de comunități rome compacte. Potrivit informatorului (I.G.), în anul 1964 președintele sovietului orașenesc Otaci era o femeie, care le-a permis romilor să se stabilească în oraș. Informatorul își amintește că în tinerețe vedea romi care umblau prin Otaci în costume negre și cămăși albe, într-o ținută colorată și expresivă: în veste de piele, pantaloni cu centuri late și pălării negre. Mulți dintre ei veneau din Ungheni – erau romi din neamul popeștenilor.

Conform datelor recensământului populației din Republica Moldova din anul 2004, în orașul Otaci locuiau circa 8 469 de persoane. Structura etnică era variată: o pondere importantă o constituiau ucrainenii, precum și moldovenii, rușii, evreii, romii și reprezentanți ai altor naționalități. Din numărul total al locuitorilor, aproximativ 3 380 erau romi – circa 39,9% din populația orașului. Ca să facem o comparație: în orașul Soroca, în aceeași perioadă, erau înregistrați 1 525 de romi, ceea ce, la o populație totală de 28 362 de persoane, reprezenta 3,21%.

Conform recensământului din 2014, în Otaci locuiau 3 148 de romi. Potrivit informațiilor furnizate de consilierul primăriei, în anul 2025 în localitate erau înregistrați 3 622 de romi, dintre care 1 262 – minori.

Unul dintre informatorii noștri (I.G.), proprietarul hotelului în care am fost cazați, a relatat că, odinioară, în nordul Moldovei era concentrată o parte semnificativă a potențialului industrial al republicii. Datorită acestui fapt, regiunea era considerată puternică și bine dezvoltată.

În orașul Otaci funcționau peste zece întreprinderi industriale mari și unități din sectorul serviciilor. Printre acestea – SA „Nistru”, Uzina de Construcții de Beton Armat, „Roada Otaci” (Zagotzerno), „ATP-5”, „Aschim”, precum și societățile cu

răspundere limitată „Gamma-Color” și „Gamma-International”. În anul 1998 aici a fost creată zona antreprenoriatului liber „Otaci-business”, cu scopul de a atrage investiții (Шикирлийская 2023). Astăzi, multe dintre aceste întreprinderi sunt închise sau se află în proces de reprofilare.

În oraș activează un gimnaziu, liceul „M. Eminescu”, Școala de muzică și Școala de sport. Pretutindeni funcționează magazine, unități comerciale (gherete și cafenele). Vama, autogara, podurile feroviar și rutier peste Nistru reprezintă elementele indispensabile ale orașului, determinând importanța lui strategică și rolul istoric de nod de transport major.

Reprezentanții primăriei au menționat cu mândrie că romii participă activ la viața orașului și își înscriu cu plăcere copiii în echipele de fotbal pentru juniori. Anume aici, la Otaci, dragostea locuitorilor pentru sport permite nu doar organizarea regulată a competițiilor, ci și menținerea unor reprezentanți proprii în Liga Națională de Fotbal a țării. În oraș activează câteva echipe de fotbal pentru copii, în care joacă și copii din familii de romi.

În ziua Paștelor Blajinilor. Pe drumul de la autogară spre centrul orașului Otaci se deschide o piață mare. În stânga se află biserica „Sfântul Arhanghel Mihail” și Primăria orașului, iar în dreapta – o mare Casă de Cultură, în fața căreia mai este amplasat monumentul lui V. Lenin.

La Primărie pe care am vizitat-o în ziua următoare după sărbătoare ni s-a comunicat, că în Casa de Cultură în prezent se face reparație. Odată cu redeschiderea ei sunt legate mari speranțe: în Otaci locuiesc mulți copii și adolescenți, iar necesitatea de a le oferi diverse activități rămâne una actuală (Foto 1).

Foto 1. Casa de cultură, or. Otaci, 29 aprilie 2025.
Foto: S. Procop

Foto 2. Biserica „Sfântul Arhanghel Mihail”, or. Otaci, 29 aprilie 2025. Foto: S. Procop

Biserica „Sfântul Arhanghel Mihail”, conform site-ului Primăriei, este frecventată în medie de 70-80 de enoriași – ruși, ucraineni, moldoveni și romi² (Foto 2). De Paștele Blajinilor, anume aici vin oamenii înainte de a se îndrepta spre cimitir, deoarece aceasta este singura biserică ortodoxă din oraș. Biserica a fost fondată din mijloacele enoriașilor și ale prințului Cantacuzino în anul 1793. Lângă zidurile ei s-au păstrat două pietre funerare, sub una dintre care se odihnește prințesa E. M. Cantacuzina (2 octombrie 1794 – 28 octombrie 1854).

Între Primărie și biserică urcă în serpentină strada Krestyanskaya, care duce direct la cimitir. La începutul străzii am fost strigați de o femeie în vârstă, care stătea pe prispa micii sale case de culoare roz (Foto 3). Ea s-a apropiat și ne-a povestit că cu mulți ani în urmă s-a mutat aici din Kiev. Cinstește și marchează anual sărbătoarea Paștele Blajinilor, așa cum este obișnuit la ortodocși. De obicei merge la cimitir, însă anul acesta, din cauza unei mâini fracturate, este nevoită să rămână acasă.

Foto 3. Informatoarea Lidia Malic pe prispa casei, or. Otaci, 29 aprilie 2025. Foto: S. Procop

Foto 4. Cimitirul de pe strada Krestyanskaya, or. Otaci, 29 aprilie 2025. Foto: S. Procop

Urcând pe strada Krestyanskaya spre porțile cimitirului, știam deja că acesta este împărțit în două părți: în cea de jos sunt înmormântați săracii, iar în cea de sus – bogații. Cu cât ne apropiam mai mult, cu atât întâlneam mai mulți romi – unii se îndreptau spre cimitir, alții deja se întorceau. În pofida orei matinale, era arșiță, iar drumul părea lung.

Încercând să nu atragem prea multă atenție, am început să înaintăm prin cimitir și să ne apropiem de oamenii care ofereau pomană pentru rudele lor trecute în lumea cealaltă. În mare parte, erau romi și membri ai familiilor lor, veniți în ziua Paștelui Blajinilor ca să cinstească memoria celor apropiați și a rudelor decedate, așezându-se în grupuri în jurul mormintelor.

Trebuie menționat faptul că nu toți romii pe care i-am întâlnit în cimitir erau suficient de deschiși și dispuși să comunice, mai ales când vedeau telefoanele îndreptate spre ei. Aceasta se explică prin comportamentul adesea incorect al jurnaliștilor care vin în această zi la cimitir în căutare de senzații. După cum susțin romii cu care am discutat, evaluările unor reprezentanți ai mass-mediei din capitală li se par nu tocmai corecte. Fără să se intereseze de particularitățile mentalității locuitorilor, de regulă romi, aceștia își permit să lanseze aprecieri neplăcute și judecăți despre aspectul și comportamentul lor, adresându-le întrebări nu întotdeauna comode, de tipul: „Dar de unde aveți bani pentru toate acestea?”

Pornind spre orașul Otaci, ne așteptam ca în ziua Paștelui Blajinilor să fie mai mulți romi la cimitir și mai multe mese de pomenire întinse, deoarece statisticile arată că la Otaci numărul romilor este aproape dublu față de Soroca. Spre marea noastră surprindere, imaginea care ni s-a deschis la cimitirul din Otaci a fost alta. Erau mult mai puțini oameni decât ne-am fi așteptat, mult mai puține mese aranja-

te pe morminte sau alături, iar cele care erau întinse nu impresionau prin abundență (Foto 4).

Una dintre primele întrebări adresate informatorilor a fost pusă unui bărbat care avea grijă de nepot, în timp ce femeile (soția și fiicele) se ocupau de masă. L-am întrebat de ce sunt atât de puțini oameni la cimitir și de ce mesele aranjate la Otaci sunt mai modeste decât cele din Soroca. Informatorul (N. P.) a răspuns cu plăcere, explicând că „vremurile s-au schimbat”. După spusele lui, mulți romi pleacă la muncă în străinătate cu familii întregi – tatăl, mama și copiii. La Otaci rămân preponderent bătrânii și tinerii. Toți au nevoie de bani: pentru a întreține familia și pentru a finisa construcția casei. Mulți au aceeași problemă – au început să ridice case mari, cu două sau chiar trei etaje, dar nu au suficiente mijloace pentru a le termina, deși locuințele din aceste locuri sunt mai ieftine decât în alte raioane ale republicii.

Informatorul însuși vine la soție și la copiii deja adulți doar de sărbători. Chiar dacă tinerii au crescut, au nevoie de ajutor: de exemplu, fiica măritată nu lucrează, deoarece are grijă de copiii mici, iar ginerele încă nu a reușit să se pună pe picioare și să întrețină familia. De aceea trebuie să plece la muncă în străinătate (în Germania), luând cu el nu doar pe fii, ci și pe gineri, pentru a-i sprijini pe toți și astfel să-i ajute și pe ei, și pe sine (Foto 5-6).

Foto 5. Informatorul Nicolai Preida (1965), cimitirul din Otaci, 29 aprilie 2025. Foto: S. Procop

Foto 6. Luând interviu la cimitirul din Otaci, 29 aprilie 2025. Foto: Ion Duminica

La întrebarea despre semnificația sărbătorii Paștelui Blajinilor, informatorul a răspuns că pentru familia lui și întregul neam aceasta este una dintre cele mai importante zile după Paște. Nu este voie să te întristezi: se crede că în această zi sufletele celor răposați se pot apropia de hotarul dintre lumi, care devine transparent, și, ca și cum ar fi vii, pot vedea pe cei dragi. În această zi îi pomenesc pe părinți și pe rudele apropiate cu lumină, cu zâmbet. Masa trebuie să fie frumos aranjată și să bucure privirea.

Totuși, romii adunați în cimitir, așezați în jurul sau pe lespezile mormintelor, nu erau întotdeauna gata să răspundă la întrebările noastre sau pur și simplu să discute pe teme care ne interesau. Cu atât mai valoroși au fost cei care au împărtășit reflecții sincere și profunde despre viață, tradițiile și ocupațiile romilor.

Una dintre întrebările chestionarului se referea la sensul vopsirii ouălor de Paște și de Paștele Blajinilor. Majoritatea respondenților nu știau explicația și spuneau: „Nu știm, așa făceau părinții noștri, așa facem și noi”. Văzând pe încheietura unei informatoare (G. G.) o brățară din coral roșu, am întrebato dacă o consideră un talisman. Ea a răspuns cu încredere: „Nu, pe mine mă păzește doar Dumnezeu. În momentele grele mă opresc, mă adresez direct Lui, ascult inima și înțeleg că trebuie să merg înainte și să nu privesc înapoi”.

Nepotul ei crede că romii sunt un popor ales și este convins că Dumnezeu i-a așezat pe pământ pentru a arăta altor popoare ce înseamnă adevărata libertate. La întrebarea despre vechimea cimitirului, respondenții au ezitat să răspundă, menționând doar că aici sunt multe morminte poloneze.

Răspunzând la întrebarea noastră despre codul vestimentar în ziua Paștelui Blajinilor, informatoarea (G. G.) a spus că se îmbracă modest, cel mai des în negru, dar adaugă neapărat un detaliu auriu sau strălucitor – ca semn al bucuriei vieții. Ea își amintește cum părinții ei duceau o viață nomadă, cum a fost înmormântată bunica ei în anii 1970 în acest cimitir; consideră că neamul lor provine din „viță de romi-pășteni”, urmași ai fierarilor. Acum, după spusele ei, majoritatea se ocupă cu comerțul.

Respondenta (G. G.) este convinsă că „Istoria romilor/țiganilor nu este scrisă. Nu există artefacte ale vieții lor străvechi, așa cum nu există nici dovezi arheologice. Țiganii sunt un popor ales, dar fără propriul lor teritoriu. La Otaci romii vorbesc bine rusește, chiar și între ei. Se străduiesc să respecte tradițiile și să împlinească ritualurile așa cum le făceau părinții lor. De Paștele Mare și de Paștele Mic coc cozonaci și vopsesc ouă” (G. G.).

Informatoarea și-a amintit istoria biblică despre Maria Magdalena și oul roșu (Foto 7-8).

Foto 7. Ouă de Paște vopsite în diferite culori. Informatoarea (G.G.), cimitirul or. Otaci, 29 aprilie 2025. Foto: S. Procop

Foto 8. Informatoarea Galina Gruia (Lițerina) (1960), cimitirul or. Otaci, 29 aprilie 2025. Foto: Ion Duminica

Legenda despre Maria Magdalena și oul roșu.

Maria Magdalena, urmașa lui Iisus Hristos, a mers la împăratul roman Tiberiu pentru a-i aduce vestea Învierii Mântuitorului. După tradiție, la împărat nu te prezentați cu mâinile goale, de aceea ea a adus un ou obișnuit de găină. Intrând în palat, Maria a rostit: „Hristos a înviat!”. Tiberiu, îndoindu-se de cuvintele ei, a remarcat că acest lucru este la fel de incredibil ca și cum un ou alb ar deveni roșu. În aceeași clipă, oul și-a schimbat culoarea în chip miraculos.

Potrivit acestei legende, impresia produsă de darul Mariei i-a îndemnat pe primii creștini să o imite. Astfel a apărut obiceiul de a oferi ouă roșii în ziua Sfintei Învieri, însoțite de cuvintele: „Hristos a înviat!”. Acest salut pascal răsună timp de patruzeci de zile, până la sărbătoarea Înălțării, după care credincioșii spun: „Hristos S-a înălțat!” (Foto 9).

În Noul Testament, numele Mariei Magdalena este menționat doar în câteva episoade. Iisus a vindecat-o de posedarea a șapte demoni; după aceasta ea L-a urmat, sprijinindu-L cu averea ei. A fost prezentă pe Golgota la răstignire, a văzut îngroparea lui Hristos, iar apoi s-a numărat printre mironosițele cărora îngerul le-a vestit Învierea. Maria a fost prima care L-a văzut pe Iisus înviat. La început L-a confundat cu grădinarul, dar, recunoscându-L, a vrut să se atingă de El. Hristos a oprit-o („Nu te ating de Mine”) și i-a poruncit să vestească apostolilor minunea.

Legenda oului roșu s-a răspândit pe scară largă, mult dincolo de textul biblic. Subiectului darului adus lui Tiberiu îi este dedicat un întreg șir de icoane și picturi, în care Maria Magdalena este reprezentată cu un ou roșu în mâna dreaptă. În stânga ține un vas cu mir, cu care, după tradiție, a uns picioarele lui Hristos (Foto 10).

Foto 9. „Maria Magdalena în fața Tiberiului”.
Tablou de S. V. Ivanov (1864–1910). <https://mi-ta-pe.livejournal.com/1029294.html> (vizitat 19.07.2025)

Foto 10. Icoana Sfintei Maria Magdalena.
<https://www.1rre.ru/440521-v22-den-pamyati-mironosicy-ravnoapostolnoj-marii-magdaliny-otmechayut-4-avgusta-2022-goda.html> (vizitat 19.07.2025)

Cavoul baronului. Încheind interviurile cu informatorii la cimitirul din orașul Otaci, eu și colegul

meu, Ion Duminica, am fost invitați să vizităm mormântul baronului rom, situat în partea de sus a necropolei, pe aceeași stradă Krestanskaya. Am fost însoțiți de văduva baronului și de fiul lor. Deasupra criptei se înalță o construcție cu trei turle; cripta însăși este vitrată, iar spațiul interior poate fi văzut de sus. În jos duce o scară. Văduva (R.P.) s-a plâns că unii încearcă periodic să forțeze intrarea în criptă, în ciuda sistemului de alarmă instalat. Conform obiceiului romani, la înmormântare au fost puse în criptă toate lucrurile pe care baronul le-a folosit în timpul vieții (Foto 11-12).

Foto 11. Cavoul baronului Preida (vedere din exterior), cimitirul or. Otaci, 29 aprilie 2025. Foto: S. Procop

Foto 12. Cavoul baronului Preida (vedere din interior), cimitirul or. Otaci, 29 aprilie 2025. Foto: S. Procop

În contextul istoriografiei temei Paștelui Blajinilor, într-unul dintre articolele noastre, făcând referire la cercetătorul și indologul spaniol Joaquín Albaicín, am atras atenția asupra faptului că acesta scria despre asemănarea uimitoare a ritualurilor funerare și de comemorare la egipteni și la țigani, menționând că primii care au vorbit despre aceasta au fost istoricii și filosofi greci antici. Anume ei au presupus originea indiană a civilizatorilor Egiptului (Procop 2024: 36-37).

În cartea sa, Albaicín remarcă: „Și ceea ce este cu adevărat uimitor este asemănarea dintre sărbătorile morților în Egiptul Antic și înmormântările celebrate în conformitate cu ceea ce unele grupuri de țigani consideră încă o tradiție țigănească strictă. În ceremoniile egiptene de comemorare a morților, mormântul era umplut cu obiectele și delicatesele preferate ale răposatului, pentru ca el să se poată bucura în viața de apoi de o locuință și de condiții asemănătoare celor de care se bucura în această viață. Orchestra cânta la instrumentele sale, în timp ce rudele și prietenii celui decedat stăteau la masa de pomenire, despre care se credea că era prezidată chiar de răposat, sărbătorind astfel faptul că el trecuse prin poarta care îl despărțea de viața veșnică” (Albaicín 1997: 235).

După vizita la cimitir, văduva ne-a invitat la masa de pomenire. Ospățul era pregătit în bucătăria de vară, amenajată cu gust și nicidecum mai prejos decât casa unor oameni înstăriți. Pe masa frumos aranjată ne așteptau *șahhtaimaz* (sarmale mari cu umplutură de carne în foi de varză) și *plăcinte romani* (plăcinte țigănești).

Fiul baronului (I. P.), care lucrează în Germania, la fel ca mulți dintre bărbații romi din Otaci, ne-a spus că, păstrându-și tradițiile, romii preiau cu plăcere tot ce este frumos de la alte popoare. Întorcându-se acasă, aduc cu ei obiecte de veselă, ustensile și chiar piese de mobilier pe care le consideră deosebit de demne sau vechi (Foto 13-14).

Foto 13. Informatorul Igor Preida, fiul baronului Preida, or. Otaci, 29 aprilie 2025. Foto: S. Procop

Foto 14. Șahtaimaz – sarmale mari – umplutură de carne în foi de varză.
Or. Otaci, 29 aprilie 2025. Foto: S. Procop

Foto 16. Pască, coaptă de Paștele Blajinilor, acasă la mediatorul Maxim Pleșca, or. Otaci, 30 aprilie 2025.
Foto: S. Procop

Importanța ritualului de pomenire. În răspunsurile informatorilor noștri, atât la cimitir în ziua Paștelui Blajinilor, în timpul pomenirii răposaiților, cât și mai târziu, deja în mediul casnic, apărea constant cuvântul pomană. La cimitir nu doar că eram invitați la masa de pomenire, dar ni se propunea și să luăm cu noi din bucatele pregătite – „de pomană”. De obicei era vorba de ouă roșii, sarmale, rulade de carne, cozonaci de casă sau așa-numitele „paști” (Foto 15-16).

Foto 15. Pască, coaptă de Paștele Blajinilor, cimitirul din or. Otaci, 29 aprilie 2025. Foto: S. Procop

La întrebarea noastră ce se face cu mâncarea rămasă, respondenții au spus că încearcă să o împartă celor nevoiași. Deseori acasă rămân bătrâni neputincioși, care nu pot veni la cimitir, și pentru ei se ia pomană. Uneori se oferă vecinilor sau se fac schimburi de bucate. Se încearcă ca tot ce a fost adus la masă să fie mâncat sau împărțit, deoarece mulți romi sunt convinși că mâncarea nu trebuie luată acasă de la cimitir. De aceea se aduce exact cât va fi consumat la fața locului sau împărțit ca pomană (Foto 17).

La romii căldărari există o credință legată de mâncarea luată de la cimitir. Această temă stă la baza povestirii „Pomană” a cunoscutului scriitor rom Matéo Maximóff³.

Foto 17. Masa de pomenire, pusă pe piatra de mormânt, cimitirul din or. Otaci, 29 aprilie 2025. Foto: S. Procop

În povestire este descris destinul unei familii – o mamă văduvă și fiul ei adult. În fiecare dimineață fiul pleca în căutarea unui loc de muncă, iar mama, rămânând acasă, se ocupa de gospodărie. Într-o zi, la vecini avea loc o masă de pomenire, se împlinea un an de la moartea copilului lor. Femeia îi ajuta la gătit.

Matéo Maximóff scrie: „Cum văduva avea puține treburi, a participat nu doar la pomană, ci chiar a ajutat familia la pregătire. Conform obiceiului, mai întâi mâncau bărbații, apoi venea rândul femeilor. La astfel de pomeniri nimeni nu mănâncă pe săturate, iar participarea este un gest de respect față de familie și un mod de a încheia doliul. Când totul s-a terminat, fiecare romni a luat în poală atâta mâncare cât a putut, pentru a o duce copiilor. Și văduva a luat puțin – pentru fiul ei, fiindcă pentru ea el era încă un copil. Ea s-a gândit că probabil nu a plecat departe și, când se va întoarce, va avea ce mânca. De obicei tânărul se întorcea înainte de lăsarea întinericului” (Maximóff 1998: 88).

În ziua aceea fiul s-a întors târziu, obosit și flămând. Mama a încălzit resturile de la masa de pomană și i le-a dat. „Dar a uitat, scrie Maximóff, că era mâncare de la pomană. Și toată lumea știe, absolut toată lumea, că resturile de la pomană nu trebuie păstrate după apusul soarelui. Ele trebuie aruncate în râu, cât mai departe de șatră” (Maximóff 1998: 89). Noaptea băiatului i s-a făcut rău, iar spre dimineață a murit în chinuri.

Scriitorul a însoțit această povestire cu un studiu etnografic, în care povestește despre tradițiile romilor căldărari. Potrivit lui M. Maximóff, prima duminică după Paști, numită „Paștele Mic”, și Ziua Tuturor Sfinților (1 noiembrie) sunt două date principale de pomenire la căldărari (Maximóff 1998: 90). La aceeași grupă de romi cuvântul „pomană” desemnează și prima aniversare a morții.

În ciuda schimbărilor survenite în practicile de pomenire a romilor din Moldova, multe tradiții se păstrează și astăzi, ceea ce diferențiază ritualurile lor de cele ale popoarelor vecine.

Astfel, de exemplu, M. Maximóff scrie: „Femeile pregătesc o cină bogată. Pe fața de masă sunt așezate bucate calde în număr impar, precum și fructe diverse și tot felul de băuturi <...>. În bucăți de pâine se înfig lumânări mici – numărul lor corespunde vârstei răposatului. Când lumânările se sting, nu sunt suflate, ci stinse cu degetele. Romii cred sincer că tot ce mănâncă și beau în această zi, aduce folos răposatului. Ei au mare grijă să nu mănânce și să nu bea totul. După plecarea bărbaților, locul lor la masă este luat de femei și copii. „Pomana” s-a încheiat și ei pot mânca ca la o masă obișnuită. De Ziua Tuturor Sfinților familiile vin la cimitir și organizează o masă

chiar pe mormânt. De Paștele Mic lasă pe pământ ouă roșii” (Maximóff 1998: 90).

La finalul ceremoniei funerare după înmormântare, se menționează în studiu, „Bătrânul are dreptul să îi poruncească femeii care a condus ceremonia să cânte sau să danseze, pentru a încheia definitiv doliul. Femeia ia o sticlă de vin sau de bere, stropește câteva picături pe pământ, face câțiva pași și fredonează un cântec simplu. Acest lucru înseamnă sfârșitul doliului” (Maximóff 1998: 90).

Elementele păgâne în ritualurile de comemorare. Se știe că romii în ansamblu au păstrat în unele tradiții rudimente ale ritualurilor păgâne. Ritualul funerar vechi slav, care avea loc după incinerarea defunctului, includea numeroase elemente: lupte marțiale, cântece și dansuri, ospăț. Acest ansamblu de obiceiuri se numea „trizna”. Cu timpul, mai ales după creștinare, termenul a ajuns să desemneze doar obiceiul de pomenire, adică parastasul.

Să ne amintim finalul filmului dramatic american „Regele țiganilor” („King of the Gypsies”, 1978), cu Eric Roberts în rolul principal. Acțiunea se desfășoară la New York, într-o comunitate romă. Un baron îmbătrânit, aflat pe moarte, trebuie să-și transmită puterea moștenitorului. Fiul său, însă, nu este capabil să conducă înțelept poporul: preferă petrecerile, băutura, dansurile și bătaile. De aceea baronul îl alege ca succesor pe nepotul său – hotărât și inteligent, Dave, care însă nu se simte pregătit moral pentru o asemenea responsabilitate.

Între noul rege și tatăl său izbucnește o dușmănie ce duce la o serie de evenimente tragice. Acțiunea se desfășoară în anii 1960 și reflectă relațiile complexe din interiorul unui clan rom local, ai cărui strămoși provin din Balcani. În final, după moartea surorii protagonistului din vina tatălui, Dave, care își împușcase tatăl, se întoarce cu comunitatea de la cimitir pe muzică balcanică veselă. În fundal apare un bărbat elegant și începe să danseze printre morminte. Dansul lui amintește de dansul unui joker. Filmul se încheie cu vocea eroului, care se frământă cu întrebarea, cum să păstreze tradițiile neamului, că nu întotdeauna acestea se împacă cu provocările modernității ai secolului XX.

Mulți îi condamnă pe romi pentru așa-zisa lor atitudine superficială față de evenimentele triste și de comemorare. Autoarea articolului, de exemplu, a observat într-o zi de duminică, în ajunul Paștelui Blajinilor, în cimitirul „Sf. Lazăr” din Chișinău, în așa-numitele „cartiere țigănești”, o atmosferă festivă: muzică tare, conversații vesele, tineri îmbrăcați în haine de sărbătoare.

Multe comunități rome/țigănești au o tradiție puternică de a îngriji mormintele, de a le vizita re-

gulat și de a săvârși ritualuri. Moartea nu este percepută de ei ca sfârșit al vieții, legătura cu strămoșii se menține. Iar dansul la mormânte poate fi o formă de respect, o comunicare cu cei trecuți în veșnicie. Această explicație este menționată de cercetători în cultura funerară a romilor nomazi (Cemetery).

Pe de altă parte, dansul la cimitir poate fi perceput și ca o provocare: o renunțare la maniera de doliu acceptată în mod obișnuit, o demonstrație de forță a spiritului, o reacție țigănească specifică la moarte – nu doar durere, ci și celebrare a vieții. O astfel de ambiguitate apare frecvent în reprezentările culturii rome în cinematografie și este analizată în studiile despre „masca țigănească” în cinematografie⁴.

Protestantism. Cercetarea de teren din orașul Otaci a arătat că nu toți romii celebrează Paștele Blajinilor în același mod. Majoritatea, într-adevăr, îl marchează, dar într-o formă diferită.

În orașul Soroca, cea mai mare parte a populației este de confesiune ortodoxă: conform statisticilor, 97,8% dintre locuitorii raionului sunt ortodocși. În oraș există și comunități protestante, din care fac parte și romi. Aici funcționează biserici evanghelice, adunări baptiste și grupuri penticostale, chiar dacă acestea nu sunt reflectate în sursele publice.

Protestantismul este a doua confesiune ca număr de credincioși în Republica Moldova după Ortodoxie. El reunește diverse denominațiuni: creștini evanghelici-baptiști, penticostali, adventiști de ziua a șaptea și enoriași ai bisericilor libere. Comunitatea protestantă din țară crește rapid și astăzi ocupă locul al doilea ca număr. Primii protestanți au apărut pe teritoriul principatelor dunărene încă din secolul al XVI-lea. La momentul proclamării independenței Republicii Moldova, deja fiecare a patra biserică era protestantă. Cele mai răspândite curente rămân baptismul, adventismul etc. Totuși, după cum menționează „Ziarul de Gardă”, „acest curent religios, cândva revoluționar, astăzi are viziuni destul de conservatoare asupra problemelor sensibile ale societății contemporane” (Moldova).

În discuțiile cu informatorii din orașul Otaci, am încercat să înțelegem de ce o parte dintre romii locali aderă la aceste confesiuni. Unul dintre principiile importante promovate de liderii comunităților protestante este lipsa unei ierarhii rigide: cu pastorul poți vorbi de la egal la egal. În plus, mulți predicatori sunt tineri care susțin idei umaniste: șanse egale, aspirația la o viață demnă, convingerea că „Dumnezeu nu ne-a creat ca să fim săraci și nefericiți”.

Important este și faptul că tradițiile funerare ale romilor sunt atât de puternice, încât chiar și deveniți protestanți, ei continuă să marcheze în felul lor Paș-

tele Blajinilor: se roagă, îngrijesc mormintele, cinstesc memoria strămoșilor, deși de obicei nu merg la cimitir în această zi.

O atenție aparte merită tinerii romi din Otaci. Propriile noastre observații au confirmat participarea activă a tinerilor în viața comunității: la cimitir am văzut nu doar persoane în vârstă, ci și băieți și fete care îi ajutau pe părinți să aranjeze și să strângă mesele, să care sacoșele grele etc. (Foto 18-19).

Foto 18. Informatorii (mediatorii), care ne-au ajutat să colectăm informația: Alexei Preda (din stânga) și Maxim Pleșca (din dreapta). Primăria or. Otaci, 30 aprilie 2025.

Foto: S. Procop

Foto 19. Nepoatele informatoarei Tatiana Stoian (1977), cimitir din or. Otaci, 29 aprilie 2025. Foto: S. Procop

Concluzii. Practicile rituale de pomenire, observate în or. Otaci, reflectă poziția activă a comunității rome, care încearcă să păstreze tradițiile și să le integreze în sistemul social contemporan. Acest fapt arată un potențial considerabil pentru inițiative locale, orientate spre valorificarea patrimoniului cultural imaterial. În acest context pot fi evidențiați câțiva factori-cheie:

- Activitatea mediatorilor comunitari reprezintă o resursă de suport importantă pentru desfășurarea cercetărilor de teren în comunitățile tradiționale ale romilor.
- Sărbătorirea Paștelui Blajinilor constituie un marker semnificativ al identității, coeziunii sociale și rezilienței culturale a romilor din nordul țării.
- Specificul celebrării – de la hainele atent alese până la ospitalitate, inclusiv invitația adresată unor persoane complet necunoscute la masa de pomenire – reflectă combinația caracteristică dintre deschiderea socială și închiderea etno-culturală, care modelează particularitățile comunității locale.
- Rolul central al femeilor în păstrarea tradițiilor și transmiterea memoriei colective se observă atât în datele cantitative (preponderența femeilor în rândul respondenților), cât și în observațiile calitative din timpul cercetării de teren.
- Disponibilitatea romilor pentru dialog în prezența unui mediator de încredere demonstrează potențialul comunității pentru realizarea cercetărilor comune și inițiative interculturale locale, în pofida prudenței generale față de influențele externe.
- Paștele Blajinilor nu reprezintă doar un ritual de pomenire, ci și un act de confirmare simbolică a identității etnice și a continuității tradițiilor de familie în condițiile provocărilor contemporane.
- Sărbătoarea „Paștele Blajinilor” capătă, în esență, un statut supraconfesional, fiind adânc înrădăcinată în tradiția populară; această sărbătoare rămâne importantă și pentru protestanți, care, în ciuda propriilor norme religioase, păstrează acest ritual pentru a cinsti memoria strămoșilor.

Note

* Acest articol a fost elaborat în cadrul programului de cercetare: 170101 – Cercetarea și valorificarea patrimoniului cultural construit, etnografic, arheologic și artistic din Republica Moldova în contextul integrării europene (2024–2027).

¹ Campania de la Prut din anul 1711 – o campanie militară nereușită a lui Petru I împotriva Imperiului Otoman în timpul Războiului ruso-turc din 1710–1713, care s-a încheiat cu încercuirea armatei ruse. În urma acestui fapt a fost încheiat Tratatul de pace de la Prut.

² Pentru mai multe detalii, vezi: <https://otaci.md/biserica/> (vizitat 14.06.2025).

³ Nuvela scriitorului și misionarului rom Matéo Maximóff (1917–1999, Franța) a fost publicată în colecția sa „Păpușa Mameliga” (1986). În text, autoarea citează fragmentele nuvelei din cartea: Matéo Maximóff. *La pomana / La poupée de Mameliga (le livre de la peur)*. In: Alain Reyniers. *Tsigane, heureux si tu es libre!* Paris: UNESCO, 1998, 88-90. ISBN 92-3-203239-2.

⁴ Aceasta este o lucrare publicată de Radmila Mladenova, „Masca «albă» și masca «țigănească» în film” (*The ‘White’ mask and the ‘Gypsy’ mask in film*), în 2022, la editura Heidelberg, pe baza disertației sale susținute la Facultatea de Limbi Moderne al Universității din Heidelberg în 2021.

Informatori

1. (L. M.) – Lidia Malic (a.n.1953), or. Otaci.
2. (N. P.) – Nicolai Preida (Goalin) (a.n. 1965), or. Otaci.
3. (N. P.) – Nichita Preida (a.n. 1992), or. Otaci.
4. (Z. M.) – Zuhra Muntean (a.n. 1965), or. Otaci.
5. (A. S.) – Aliona Stoian (Balabusta) (a.n. 1989), or. Otaci.
6. (G. G.) – Galina Gruia (Lițerna) (a.n. 1960), or. Otaci.
7. (V. Ș.) – Vasilii Șerban (a.n. 1982), or. Otaci.
8. (T. S.) – Tatiana Stoian (vița Guzilești/Deodica) (a.n. 1977), or. Otaci.
9. (R. P.) – Resa (Alexandra) Preida (Mekka) (a.n. 1954), or. Otaci.
10. (I. P.) – Igori Preida (a.n. 1975), or. Otaci.
11. (I. G.) – Igori Gamurari (a.n. 1968), or. Otaci.
12. (M. P.) – Maxim Pleșco (a.n. 1982), or. Otaci.
13. (A. P.) – Alexei Preda (a.n. 1989), or. Otaci.
14. (M. R.) – Maria Raducan (a.n. 1950), or. Otaci.
15. (R. F.) – Riza Feraru (a.n. 1952), or. Otaci.
16. (R. Ș.) – Roman Șerban (a.n. 1957), or. Otaci.
17. (O. L.) – Oxana Lascus (a.n. 1991), or. Otaci.

Referințe bibliografice / References

Albaicín J. *En pos del Sol. Los gitanos en la Historia, el Mito y la Leyenda*. Barcelona: Ediciones Obelisco, 1997.

Cemetery Culture and Traditions for people from the Traveller communities with regards to cemeteries and burying the dead. https://www.gypsy-traveller.org/wp-content/uploads/2017/03/Cemetery-Culture-and-Traditions_v2.pdf?utm_source=chatgpt.com (vizitat 13.05.2025).

Istoria orașului Otaci. In: otaci.md (vizitat 23.07.2025).

Maximoff M. *La pomana / La poupée de Mameliga (le livre de la peur)*. In: Alain Reyniers. *Tsigane, heureux si tu es libre!* Paris: UNESCO, 1998, 88-90. ISBN 92-3-203239-2.

Procop S. Experiența cercetărilor etnografice de teren: Paștele Blajinilor în comunitatea romă din or. Soroca. In: *Revista de Etnologie și Culturologie*. Vol. XXXVII, 2025, 92-105. <https://doi.org/10.52603/rec.2025.37.12>

Procop S. Paștele Blajinilor la romi: istoriografia problemei. In: Revista de Etnologie și Culturologie. Vol. XXXV, 2024, 33-40. <https://doi.org/10.52603/rec.2024.35.05>

Атаки. In: Еврейская энциклопедия Брокгауза и Ефрона. Т. 3. С.-Пб., 1909: ст. 379. / Ataki. In: Yevreyskaya entsiklopediya Brokgauza i Yefrona. T. 3. S.-Pb., 1909: st. 379.

Берг Л.С. Бессарабия: страна, люди, хозяйство. Петроград, 1918. VIII. 244 с. / Berg L.S. Bessarabiya: strana, lyudi, khozyaystvo. Petrograd, 1918. VIII. 244 s.

Историко-этнографические и археологические очерки учителей Бессарабии 1884 года с комментариями и иллюстрациями. Отв. ред. и авт.-сост. И. В. Сапожников; авт.-сост. В. В. Левчук и Ив. Ив. Думиника. Одесса – Кишинев: Бондаренко М. А., 2024. / Istoriko-etnograficheskiye i arkheologicheskiye ocherki uchiteley Bessarabii 1884 goda s kommentariyami i illyustratsiyami. Otv. red. i avt.-sost. I. V. Sapozhnikov; avt.-sost. V. V. Levchuk i Iv. Iv. Duminika. Odessa – Kishinev: Bondarenko M. A., 2024.

Максимов М. Обычаи цыган-кэлдэрахов (Продолжение). Помана. Перевод с фр. яз. Илоны Махотиной. / Maksimov M. Obychai cygan-kelderarov (Prodolzhenie). Pomana. Perevod s fr. yaz. Ilony Mahotinoj. In: vk.com/romanessite (vizitat 17.08.2025).

Молдова: протестанты и светское государство. / Moldova: protestanty i svetskoe gosudarstvo. <https://www.zdg.md/ru/6-историй-объясняющих-растущее-влияни/> (vizitat 17.01.2025).

Надеждин Н. И. Прогулка по Бессарабии. In: Одесский альманах на 1840 год. Одесса, 1839, 308-447. / Nadezhdin N. I. Progulka po Bessarabii. In: Odesskij al'manah na 1840 god. Odessa, 1839, 308-447. http://az.lib.ru/n/nadezhdin_n_i/text_1840_progulka.shtml (vizitat 16.07.2025).

Свиньин П. Описание Бессарабской области. In: Записки Одесского общества истории и древностей, 1867. Т. VI, 175-320. / Svin'in P. Opisaniye Bessarabskoy oblasti. In: Zapiski Odesskogo obshchestva istorii i drevnostey, 1867. T. VI, 175-320. http://history.org.ua/LiberUA/e_dzherela_zooi_1867/e_dzherela_zooi_1867.pdf (vizitat 16.07.2025).

Шикирлийская Т. Район Окница: между прошлым и будущим. 9 августа 2023. / Shikirliyskaya T. Rayon Oknitsa: mezhdu proshlym i budushchim. 9 avgusta 2023. In: <https://logos-pres.md/ru/novosti/rayon-oknitsa-mezhdu-proshlym-i-budushchim/> (vizitat 12.07.2025).

Svetlana Procop (Chișinău, Republica Moldova). Doctor în filologie, conferențiar, Institutul Patrimoniului Cultural.

Светлана Прокоп (Кишинев, Республика Молдова). Доктор филологии, конференциар, Институт культурного наследия.

Svetlana Procop (Chisinau, Republic of Moldova). PhD in Philology, Associate Professor, Institute of Cultural Heritage.

E-mail: svetlanaprocop@ich.md

ORCID: 0000-0002-69284828